

C7
LEG

E 1967-041

C7
m L617

MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETEN-
SCHAPPEN, LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË
Klasse der Schone Kunsten — Jaargang XXIX — 1967 — n° 1

MUZIEK EN RADIO

DOOR

Victor LEGLEY

Dr. E. Boekmanstichting
Kunstsociologisch studiecetrum
Keizersgracht 609
Amsterdam

1967

PALEIS DER ACADEMIËN — HERTOGSSTRAAT 1
BRUSSEL

De volledige catalogus van de publikaties der Academie :

MEDEDELINGEN, VERHANDELINGEN, JAARBOEK,
VERSLAGEN EN VOORSTELLEN, SPECIALE UITGAVEN,

is verkrijgbaar op het Secretariaat van de Koninklijke Vlaamse
Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten,
van België, Hertogsstraat 1, Brussel 1.

C7
LEG
448.2

MUZIEK EN RADIO

DOOR

Victor LEGLEY

Dr. E. Boekmanstichting
Kunstsociologisch studiecetrum
Keizersgracht 609
Amsterdam

dr. E. Boekmanstichting
muziek

1967

PALEIS DER ACADEMIËN — HERTOOGSSTRAAT 1
BRUSSEL

3.53

MEDEDELINGEN
VAN DE
KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR
WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN
VAN BELGIË

•
KLASSE DER
SCHONE KUNSTEN

JAARGANG XXIX

Nr. 1

1967

PALEIS DER ACADEMIËN — HERTOOGSSTRAAT 1
BRUSSEL

De massamedia — de radio, de T.V., de grammofoonplaat, de magnetofoonband — hebben een grondige omwenteling gebracht in de evolutie van het muziekleven.

Dit is een banale vaststelling geworden, die men dagelijks terugvindt en waarvan de waarheid onophoudelijk ondervonden wordt door al diegenen, die actief in het muziekleven staan. Optimisten vinden deze evolutie een weldaad; voor de pessimisten is ze een catastroof. Sinds jaren voeren beide partijen een discussie, die even doelloos is als een politieke propaganda-meeting, vermits beiden naast elkaar praten. De overtuigden luisteren alleen naar die zaken waarvan ze overtuigd zijn. In werkelijkheid zijn beide standpunten gedeeltelijk juist en verkeerd.

Maar dat die evolutie er is, zal niemand durven ontkennen. Ze is nog steeds in volle groei en niemand weet hoever ze zal strekken, noch in welke richting ze zal leiden. Zonder de eindeloze mogelijkheden van de radio zou de elektronische muziek nog moeten geboren worden. Zonder de miljoenenbusiness van de commerciële grammofoonplaat zouden de talrijke langharige Beatles er nooit in gelukt zijn om een gehele beschaving de ridiculiseren. Maar terzelfdertijd zouden tal van hedendaagse componisten nog veel erger in de vergetelheid blijven pladderen, dan nu het geval is. De magnetofoonband heeft alle trucages mogelijk gemaakt. Een valse noot wordt gewoonweg uit een uitvoering weggeknipt en door een juiste vervangen. Sommigen zijn van oordeel dat dit geen verbetering betekent en inderdaad wordt vaak, samen met de valse noot, de boeiende levendigheid van een uitvoering weggeknipt. De T.V. bekijkt de muziek hoofdzakelijk in functie van de visuele mogelijkheden. Het toilet van de pianiste kan groter belang hebben dan haar talent. Muziek is niet alleen een kunst meer; zij is een enorm gebruiksvoorwerp geworden, ten dienste van de meest uiteenlopende noodzakelijkheden in de meest verscheiden omstandigheden.

Terzelfdertijd een goed en een kwaad : deze bescheiden studie zal steeds tot ditzelfde eindresultaat leiden. Positief : alle mogelijkheden worden met duizend vermenigvuldigd. Negatief : in veel te veel gevallen biedt het eindresultaat het hopeloze uitzicht van een lawaaijige vervlakking.

Het probleem is complex en ik zal niet zo verwaand zijn, te beweren dat ik antwoorden breng op de vragen, die de opkomst van deze nieuwe media hebben doen oprijzen. Dit worden hoogstens enkele beschouwingen, in los verband, betreffende sommige wezenlijke veranderingen — goede of kwade — die logisch gevolg zijn van nieuwe omstandigheden.

*
* *

Dit onderwerp beperkt zich dus tot de muziek in de radio.

Deze beperking is een verarming. Ze sluit onder meer vragen uit, zoals: „in hoever beïnvloedt de T.V. de rol van de radio in het muziekleven”. Of brutaler gesteld, in hoever is de invloed van de radio op de muziek voorbijgestreefd door de afschuwelijke — ik weeg mijn woord — mogelijkheden van de T.V. Anderzijds is het vanzelfsprekend niet mogelijk om dit onderwerp te behandelen zonder de grammfoonplaat of de magnetofoonband erbij te betrekken; de radio is immers zonder deze twee onontbeerlijke hulpmiddelen niet denkbaar.

Waar de traditionele concertzaal zich tot enkele honderden muziekminnaars richt, bereikt de radio honderdduizenden luisteraars. Dit is een reusachtige overwinning voor de muziek. Het volstaat evenwel dat de luisteraar aan een knop draait en de muziek bereikt niemand meer. Dit is een waarheid, die de radio nooit uit het oog mag verliezen, zoniet schiet ze naast het doel.

Deze naïeve vaststelling ligt aan de basis van de eindeloze, vaak onoplosbare moeilijkheden waarmee een gezond radio-beheer te kampen heeft. Voor de eerste maal in de geschiedenis weet de muziek niet meer wie ze bereikt, tot wie ze zich wendt. Via de radio predikt de muziek in een gigantesk oerwoud en we weten niet, of althans maar gedeeltelijk, welke hierin het procent belangstelling en het gedeelte onverschilligheid is. We moeten ons naar alle waarschijnlijkheid niet te veel illusies maken, maar de bewijzen liggen voor het grijpen dat een te ver doorgedreven pessimisme eveneens ongegrond is. Er worden ellenlange statistieken opgemaakt die alle gedeeltelijk juist zijn. Iedereen weet dat een deuntje op accordeon meer beluisterd wordt dan een kwartet van Beethoven. Maar het zou voor een cultuurleven uiterst gevaarlijk zijn om uit deze vaststelling de meest voor de hand liggende besluiten te halen. Statistieken zijn overigens voorwerpen die alles verklaren, wat men maar wil en, in sommige handen zijn ze zeer verraderlijke werktuigen. Ik heb me nooit kunnen vrijmaken van het ongezellige gevoel, dat de specialisten die het hardst met statistieken goochelen, ons alleen maar officieel willen overtuigen van waarheden, die zij op voorhand gewild en gemaakt hadden. Bij bepaalde commerciële radio's geldt onvoorwaardelijk de leuze „de klant is koning”. Waarmede ze dan kennelijk bewijzen dat ze het onderscheid tussen de muziek en een groentwinkel uit het oog hebben verloren.

*
**

Als we rondom ons luisteren naar de publieke opinie, dan komen we tot een eerste, enigszins onthutsende vaststelling: de radio-programma's zijn niet goed. Ik bedoel: alle radio-programma's. In Vlaanderen luisteren, naar het schijnt, niet veel mensen naar de B.R.T.; zij luisteren naar de muziek-

uitzendingen van Hilversum, die veel beter zijn. Het volstaat de Moerdijk over te steken om te vernemen dat de uitzendingen van Hilversum niet bijzonder gelukkig zijn en ginder in hoofdzaak de B.R.T. genomen wordt. Beide landen zijn echter akkoord om in de B.B.C. een soort perfectie te zien en sommige programma-leiders beschouwen als hoogste ideaal een klakkeloos afcopiëren van wat ginder gebeurt. Wat goddank niet mogelijk is, want de B.B.C. beschikt over grotere budgetten per maand als de B.R.T. per jaar. Let wel: ik zeg „goddank”. Want in Londen zelf houdt men er een totaal andere opinie op na, die in sommige gevallen verrassend goed gelijk op de opinie van de Vlaming over de B.R.T.

Als men de vraag stelt: wat is een goede radioprogrammering, dan krijgen we ongeveer evenveel verschillende meningen als er antwoorden zijn.

Al deze antwoorden zullen echter op eenzelfde grondgedachte terugslaan: is de radio te licht of te ernstig. De B.R.T. had vroeger de reputatie van te ernstig te zijn; Luxemburg is één aaneenschakeling van commerciële lichte muziek.

Een gezonde stellingname tegenover dit vraagstuk, stelt een nieuw, zeer ingewikkeld probleem, waarvan de draagwijdte meestal totaal over het hoofd wordt gezien: wat is licht, wat is ernstig en waar ligt de grens.

*
**

„Alle muziek is licht, waarvan het tegenovergestelde niet kan bewezen worden.”

Deze boutade, die kennelijk met hetzelfde gemak in beide richtingen werkt, komt van een specialist in de lichte muziek. De praktijk heeft ons inderdaad geleerd hoe moeilijk het is om beide begrippen absoluut af te ronden tot een gesloten geheel.

Organisatorisch beschouwd heeft dit onmogelijke en toch noodzakelijke onderscheid soms de meest krankzinnige misverstanden in de hand gewerkt. Het te willekeurig opgevatte onderscheid tussen beide begrippen is bij de opstelling van de programma's dikwijls een bron van hopeloze verwarring geweest.

Mozart geraakt er met de beste wil van de wereld niet meer wijs uit of hij nog ernstig is, of licht; blijkbaar hoort hij met hetzelfde gemak in beide winkels thuis en bewijst hij aldus hoogstens het absurde van beide benamingen. Voor Rossini is de zaak opgelost: sinds wijlen de non-stop uitzendingen, durft geen enkel ernstig gekatalogeerd man zijn naam nog uitspreken. Zelfs Wagner kan — via de succesrijke opera en bel-cantouitzendingen — aan de lichte kant staan; als diezelfde Wagner evenwel uit Bayreuth gerelayëerd wordt; is hij terug ernstig.

De grens trekken tussen licht en ernstig, behoort tot de minst ernstige activiteiten die ik ooit gekend heb. Zo heb ik onlangs een invloedrijke

personaliteit de vatbaarheid van een kamermuziekwerk weten bepalen aan de hand van het aantal uitvoerders, waaruit de groep bestond.

Een min of meer regelmatige lectuur van alle radioprogramma's brengt misschien een vatbaar element van onderscheid tussen de twee begrippen. Ernstige muziek brengt onder dezelfde rubrieken altijd andere muziek; lichte muziek mag, mits de titels van de rubrieken te veranderen, rustig dezelfde muziek blijven geven. Een beetje kwaadaardig uitgedrukt: ernstige muziek is verplicht de inhoud te verzorgen terwijl voor de lichte muziek in eerste instantie de verpakking van belang is.

Nu is dit op zichzelf niet zo een ramp, uitzondering gemaakt van de organisatorische verwarringen, die eruit voortvloeien. Hoogstens kunnen we er één waardevol besluit uit halen, namelijk dat het succes van een radio-uitzending niet afhangt van het licht of ernstig zijn van het programma.

Een persoonlijke ondervinding heeft me geleerd dat ieder verschuiven van de grens tussen licht en ernstig steeds in enkelrichting is uitgevallen: ten nadele van de ernstige muziek. Als we het van een verdieping hoger bekijken, mogen we net zo goed zeggen: ten voordele van de ernstige muziek. Inderdaad: iedere lichte uitzending, die op een of andere manier aan belang aangroeit, krijgt fataal een ernstiger karakter. De belangrijkste uitlopers van de jazz zijn vaak ernstige muziek geworden. De belangrijkste manifestaties van lichte orkestmuziek monden uit in de casino-muziek, die ernstig zijn.

Dit is niet alleen een pluim op de ernstige hoed. Het is ook het bewijs dat de indeling ernstig-licht totaal verkeerd is en we hoogstens zouden kunnen een onderscheid maken tussen goede en slechte muziek. Al zal niemand graag de leiding van deze laatste indeling nominaal op zich willen nemen.

Als we nu deze bewijsvoering nog een stap verder doordrijven, komen we tot een andere, kapitale, vaststelling, die ons door de lichte uitzendingen gegeven wordt. Om het nogal hard uit te drukken, kunnen we namelijk met een bijna mechanische regelmaat nagaan dat het massa-succes van een uitzending praktisch in omgekeerde evenredigheid staat tot haar waarde. Geen enkel licht-programma-specialist zal me tegenspreken als ik beweer dat zijn beste uitzendingen nooit deze zijn die het grootste succes wegkopen.

Als een ernstig concert, om een of andere reden, een publiek succes móet worden, dan wordt het programma „verlicht”. Concertorganisaties die op dit soort argumenten ingaan, herleiden doorgaans hun repertorium, voor de gehele muziekgeschiedenis, tot een paar dozijn namen. Misschien komen we hier op een diepere factor die bepaalt of muziek „ernstig” of „licht” is: namen die een meer universele weerklank gevonden hebben, worden door de massa „lichter” onthaald. Een dertig jaar geleden durfde geen enkel concertdirectie namen als Bartok en Prokofiev programmeren. Hun succes is grotendeels het werk van enkele virtuozen-met-wereldfaam die hun concerten voortdurend ingehamerd hebben tot ze door een groter publiek aanvaard

werden. Strawinsky's „Lentewijding” werd bijna een casinostuk dank zij de film „Fantasia” van Walt Disney. De muziek zocht zeer dikwijls de weg naar haar publiek via extra-muzikale zijstraatjes.

Tot zover dit voorlopig nog onopgeloste probleem.

*
**

Ik wil deze bondige studie evenwel beperken tot de muziek, die men ernstig noemt.

Vele programma's bieden weinig of geen problemen. Ik noem bijvoorbeeld de traditionele opera-programma's en de klassieke uitzendingen in het algemeen. Voor een overgroot deel van het enigszins gecultiveerde publiek blijft de muziek van Telemann, Vivaldi, Haydn of Mozart het ideale „d'écór sonore”, dat in de huiskamer een gezellige atmosfeer brengt. Let wel: meestal wordt deze muziek niet eens aandachtig beluisterd; ze wordt alleen maar ondergaan.

En precies hier bereiken we een van de meest radicale omwentelingen die de radio en zijn niet af te scheiden tweelingsbroer, de grammofoonplaat in het muziekleven heeft teweeggebracht. Zoals altijd: terzelfdertijd een goed en een kwaad.

Vroeger, vooraleer de radio geboren was, betekende iedere muziekuitvoering, t. t. z. ieder concert, een evenement. Diegene, die in de muziek geïnteresseerd was, getroostte zich de moeite om zich naar de concertzaal te begeven; de niet-geïnteresseerde bleef thuis en hoorde niets. Muziek beluisteren was een uitsluitend actieve aangelegenheid.

Toen ik nog jong was — ik was zowat 16 jaar en ik woonde te Ieper — heb ik eens maandenlang mijn spaarcenten bijeen gehouden om in de opera te Gent een voorstelling van Wagner's Tristan en Isolde bij te wonen. Dit is tot een gebeurtenis uitgegroeid, die mij steeds is bijgebleven. Moest ik op dit ogenblik 16 jaar zijn en in Ieper wonen, dan hoefde ik slechts aan een knop te draaien om diezelfde Tristan — waarschijnlijk in een veel betere uitvoering — te kunnen horen. Ik mag er evenwel aan twifelen of het voor mij een gelijkaardige gebeurtenis zou zijn. Want morgen volstaat het diezelfde knop een beetje verder te draaien om het nog eens te horen. Waarschijnlijk zou ik terzelvertijd een boek lezen, want je blijft niet gedurende een gehele avond op een radiotoestel kijken. Dus ben ik enerzijds rijker, want mijn mogelijkheden zijn met duizend vermenigvuldigd; anderzijds ben ik armer want de factor „evenement” is uitgeschakeld.

*
**

Meest alle radiostations met culturele inslag vonden op een ogenblik de oplossing in het ontdubbelen van de ketens, d. i. het invoeren van een derde

programma, om een term te gebruiken, die in verscheidene landen gebruikt werd. Het was een oplossing. Het is de ideale oplossing. Ze heeft maar één nadeel: ze kost duur.

Het „derde programma” heeft intussen eigenaardige reacties aan het licht gebracht inzake de psychologie van de luisteraar. Laat ons eerlijk zijn: de benaming „derde programma” heeft, om duistere redenen, bij de massa nooit zeer sympathiek geklonken. De idee zelf dat het voor een „elite” bestemd was — „elite” wordt dikwijls synoniem van „snob” — berokkende aan het derde programma veel schade. De landen, bijna alle landen, die poogden dit programma naar de meer populaire kant te keren — en die aldus zelf de nutteloosheid van hun eigen initiatief in de hand werkten — deden nog eigenaardiger ondervindingen. Zo bewees een in Engeland gerealiseerde statistiek dat éénzelfde werk, laat ons zeggen de negende Symfonie van Beethoven, over de derde golf veel minder beluisterd werd dan op de gewone uitzendingen.

De indeling in passieve en actieve luisteraars is een nogal naïeve gemakkelijksoplossing. In werkelijkheid is een groot deel van de luisteraars noch het een, noch het andere. Of beter uitgedrukt: ze zijn het gedeeltelijk allebei. En precies deze luisteraars worden afgeschrikt door de a-priori ernstige reputatie van een derde programma. Ze worden door de term afgeschrikt zonder de inhoud te kennen. Vermoedelijk ligt hier nog een onmetelijk opleidingssterrein op gezonde, constructieve ontginning te wachten.

Ik heb nooit kunnen antwoorden op de vraag: is de perpetuele muzikale indigestie die de radio heeft teweeggebracht een weldaad of een verschrikking. Het blijft een open vraag te weten wat de cultuur erbij gewonnen heeft dat — dank zij de radio — de symfonieën van Beethoven schlagers geworden zijn.

*
**

Van nu af moeten we dus een grondig onderscheid maken tussen actief en passief beluisteren. Het zijn twee totaal verschillende geestesgesteldheden, die niet met elkaar te verzoenen zijn. De passief ingestelde luisteraar zal de radio slecht vinden telkens een compositie van aard is om hem uit zijn lethargische slaap te wekken. De werkelijke muziekminnaar, die luistert, zal elke radio banaal vinden, die uitsluitend op goedkoop amusement is ingesteld.

Deze twee, niet met elkaar te verzoenen, standpunten hebben aan de directie van alle radio's menige slapeloze nacht bezorgd. Ik bedoel: de directie van alle culturele radio's. De andere mogen we stilzwijgend voorbijgaan, vermits hun bekommernissen van louter commerciële aard zijn.

*
**

Dat het derde programma evenwel aan een behoefte beantwoordt be- wijst op dit ogenblik België zelf. Een kleine persoonlijke „Gallup” in mijn eigen kringen — en die zijn niet alleen maar louter muzikaal — heeft mij geleerd dat het wegvallen van het Vlaamse derde programma gedurende de werkdagen als gevolg had dat verscheidene Vlaamse familiën trouwe luisteraars werden van het Franse derde programma, dat niet wegviel. Het mag paradoxaal zijn dat op deze wijze de Vlaamse uitzendingen een mooie propaganda hebben gemaakt voor de Franse programma's in het Vlaamse land.

Een derde programma kost duur en bereikt een kleine kwantiteit luisteraars; een „elite” om het antipathiek woord te gebruiken.

De vraag die zich onmiddellijk stelt, is dus: „Is het verantwoord om een groot budget te wijden aan een kleine minderheid”. Deze vraag schijnt mij echter meer van politieke dan van culturele aard. Dit laat mij dan toe om er niet rechtstreeks op te antwoorden. Ten persoonlijke titel wil ik er graag dit aan toevoegen: het antwoord op deze vraag hangt af van het belang dat een land aan zijn culturele expansie wenst te hechten. Cultuur is nu eenmaal een luxe-artikel. Landen waar die culturele belangstelling daalt, kijken doorgaans liever naar het onmiddellijke geschitter van klatergoud. Maar er blijft niet veel van over. Cultuur kost, maar ze is een optie voor de toekomst. De woorden „cultuur” en „prestige” dekken zelden één-zelfde begrip.

De kwestie van passief of actief beluisteren kan voorlopig gerust op een optimistische, een positieve toon besloten worden. Vroeger was de „grote” muziek, ik bedoel het symfonisch concert of de opera, een luxe-artikel dat zich tot een betrekkelijk kleine categorie van bevoorrechten richtte. Thans bereiken de massa-media in principe de totaliteit van een bevolking. Dit betekent dat iedereen — ook diegene, die vroeger de kans niet kreeg om met goede muziek in aanraking te komen — thans met dezelfde kansen vertrekt. De vrees, dat de radio de concertzaal zou gedood hebben is totaal ongegrond gebleken. De radio heeft de muziek op andere banen geleid, maar, in vergelijking met vroeger, heeft het concertleven nooit zo rijk geleefd. Voor een groot deel trouwens dank zij de radio. Zo heeft het derde programma gedurende de jongste jaren een drukke activiteit doorgezet ter verspreiding van de kamermuziek in de Vlaamse provinciën. Kamermuziek behoort nochtans niet tot de meest populaire vormen van muzikale bedrijvigheid, maar, niettegenstaande het uitgesproken ernstig karakter van deze programma's, behoort het succes van deze actie tot de meest opbouwende verrassingen van het derde programma.

*
**

Zo even noemde ik het onderscheid tussen actief en passief beluisteren een van de grote veranderingen, die de radio in het muziekleven heeft

teweegebracht. Een tweede verandering is de beruchte breuk tussen de muziek en het publiek.

Die breuk bestaat en ze is tot een probleem uitgegroeid, dat vaak onoverzienbare proporties aanneemt. De oorzaken ervan liggen breed uiteen; hier interesseert ons enkel de rol, die de radio in dit scheidingsproces gespeeld heeft; en nog speelt.

We hebben dus enerzijds de passieve luisteraar, die de muziek als een neutraal geluidsdecor over zich heen laat glijden. Aan de andere kant hebben de actieve mogelijkheden van de radio de muziek opgedreven tot op een punt, waar men zich terecht mag afvragen of we nu werkelijk nog met muziek te maken hebben.

Ik geloof dat alle kunsten deze excessen kennen. Is het lettrisme van Isidore Isou nog letterkunde? Is pop-art nog een kunst?

Is elektronische muziek nog muziek? De vraag op zichzelf valt hier buiten beschouwing en ik ben daar voorlopig blij om. Maar we moeten van meetaf vaststellen dat de elektronische — en haar onmiddellijke voorloper, de concrete — muziek, zonder de radio niet denkbaar zijn. Haar geliefkoosde instrumenten zijn een magnetofoonband en een schaar; haar voornaamste uitvoeringsmogelijkheid is de radio. In de concertzaal werkt ze voorlopig — enkele uitzonderingen niet te na gesproken — in hoofdzaak op de lachspieren.

Afbreken blijft echter de banaalste vorm van tijdverliezen.

De elektronische muziek neemt de meest uiteenlopende vormen aan en wààr de toekomst ze naartoe leidt, blijft vooralsnog het reinste mysterie.

Als een licht muziekje door een echokamer gegoid wordt, is dit reeds een eerste, uiterst naïeve en, naar mijn smaak, walgelijke vorm van elektronisme. Een bestendig en nuttig werkterrein heeft de elektronische muziek gevonden in het sonoriseren van film, toneel en radiostuk. Op dit terrein blijft de elektronische muziek evenwel een soort tweede-rangs-produkt, van ondergeschikt belang en in dienst van extra-muzikale factoren.

Als op zichzelf staande kunst staat de elektronische muziek nog zeer zwak. Enkele gelukkige resultaten zijn tot nog toe zeer zeldzame uitzonderingen gebleven. En wat erger is: ze blijven uitzonderingen. Een tiental jaar geleden wekte Stockhausen's „Gesang der Junglinge” grote sensatie. We zijn nu evenwel tien jaar jaar ouder en we moeten ons nog steeds met het „Gesang der Junglinge” tevreden stellen. Voor een nieuwe kunst is de oogst niet groot.

Dit sluit evenwel niet in dat we de elektronische muziek zomaar zouden moeten begraven. Alle radio's ter wereld spenderen er steeds grotere budgetten aan. De resultaten behoren aan de toekomst en de belangstelling, die ze wekt, gaat in stijgende lijn.

*
**

Maar het zou naïef zijn om de breuk tussen muziek en luisteraar tot dit ene element, de elektronische muziek, te beperken. Er is vooral dat allesomvattende monster dat „moderne muziek” heet.

De term „moderne muziek” wil alles en niets zeggen en een zeer groot deel van het publiek wordt, nog eens, door de term afgeschrikt omdat het de betekenis niet begrijpt.

Jaren geleden, toen ik programmator op de B.R.T. was, vond ik het plezierig om op bepaalde populaire top-uren een stukje te plaatsen als het „Allegro Barbaro” van Bela Bartok. Ik kreeg het zeer geregeld terug, met de opmerking dat Bela Bartok op een dergelijk uur plaatsen, een heresie was. Nu weet alleman dat dit een gezellig, uiterst gemakkelijk te begrijpen casinostukje is. Ik zeg alleman en dit is van mijnentwege waarschijnlijk een schromelijke vergissing. Ik vraag me af hoeveel mensen nog steeds hun post dichtdraaien, alleen maar omdat ze de naam Bartok gehoord hebben.

*
**

Er zijn evenwel namen, die nog harder de toestellen doen dichtdraaien, dan de inmiddels braaf geworden Bela Bartok: de namen van onze eigen, nationale componisten.

In dit verband krijgt het probleem zijn extreme betekenis en heeft de radio zijn moeilijkste, ondankbaarste en tevens edelste taak te vervullen.

De situatie verschilt van land tot land, maar over de gehele wereld leeft de eigentijdse nationale muziek voor een groot deel dank zij de radio. Landen zoals Nederland bieden aan hun eigen componisten veel grotere kansen buiten de radio omdat het algehele muzikleven er oneindig veel beter georganiseerd is als bij ons. In een land zoals België herleiden de mogelijkheden van de nationale muziek, niettegenstaande een bepaalde vooruitgang, zich tot zeer weinig. We mogen gerust beweren dat onze eigen kunst voor 90 % zijn leven dankt aan de activiteit van de radio.

De radio heeft in dit verband zijn moeilijkste en ondankbaarste opdracht te vervullen omdat ze hier het hevigst wordt aangevallen en ook omdat ze hier in sommige gevallen inderdaad het zwakst staat. Ik zal inderdaad niet naïef genoeg zijn om te beweren dat muziek goed is „omdat” ze nationaal is. En minder goede muziek uitzenden verzwakt de radio.

Een volgende, angstwekkende en onopgeloste vraag is nu: wat is goed en wat is minder goed? En niet minder angstwekkend: wat moeten we doen met deze muziek, die als minder goed beschouwd wordt?

Hier kan ik enkel nog een persoonlijk standpunt naar voor brengen; al mag ik eraan toevoegen dat dit standpunt door verschillende buitenlandse collega's gedeeld en verdedigd wordt.

Ik geloof dat ik, in mijn hoedanigheid van radio-mens, niet het recht heb om de kwaliteit van de muziek van mijn landgenoten te beoordelen;

laat staan te veroordelen. Hier móét de radio een positie durven innemen. Als de radio, in de maat van het mogelijke, aan alle nationale muziek één-zelfde kans geeft, dan moet de tijd de rest doen. De tijd is wijzer dan wij.

Een bepaalde eerste keuze en beperking dringt zich reeds op aan de hand van verschillende, zeer uiteenlopende factoren, waarvan de analyse buiten het bestek van deze bescheiden studie valt.

Hoogstens durf ik, ter verduidelijking, een persoonlijk experiment aanhalen. Als componist heb ik een zestigtal werken op mijn geweten, waarschijnlijk goede, minder goede en slechte. Zoals meest alle componisten. Het geluk is evenwel mijn vriend geweest en één van mijn werken is een groot — naar Belgische normen : zeer groot — succes geworden en gebleven. Ik ben daar natuurlijk zeer blij mede; een beetje fier zelfs. Maar het zal voor de rest van mijn dagen een raadsel blijven, waarom precies dit ene werk, en niet een van de negenenvijftig andere, waaronder sommige — naar mijn bescheiden oordeel — beter gelukt zijn dan dit éne. Alle vóór-organisatie, alle propaganda en alle behendigheid ten spijt, is iedere nieuwe compositie een pronostiek-bulletin, waarmee de componist zich rijk maakt of dat hij de maandag rustig in de vuilmand mag werpen. (Zoals in de pronostiek : bijna uitsluitend het laatste.)

*
**

De B.R.T. heeft sinds lang de reputatie van zeer veel te doen voor eigen kunst. Sommigen, die de radio commercieel bekijken, of aan de hand van louter onmiddellijk en gemakkelijk succes, vinden dit een verkeerde reputatie. Niet alleen ben ik van het tegenovergestelde overtuigd, maar ik vind zelfs dat we, om diverse redenen, niet genoeg doen. De beperkingen zijn vaak van budgettaire aard. De B.R.T. beschikt over te weinig orkesten; met als logisch gevolg dat elk orkest te veel hooi op zijn vork moet nemen. Te veel doen leidt gemakkelijk tot middelmatigheid en middelmatigheid is een der ergste ziekten die kunst kan teisteren. Middelmatigheid is in de kunst een ziekte zonder genezing. Toch geloof ik dat de B.R.T. proportioneel aan eigen kunst meer aandacht schenkt dan b.v. in Hilversum het geval is. Al moet ik hier dadelijk aan toevoegen dat de Nederlandse componist, dank zij 14 symfonie-orkesten en het ingeboren organisatiegenie van de Nederlander, veel rijker geboren wordt dan zijn Belgische collega.

Het procent uitzendingen, dat de radio aan zijn nationale muziek wijdt, verschilt van land tot land. België staat naar verhouding in een gunstige positie. De landen die veruit de grootste aandacht schenken aan eigen kunst, zijn de landen achter het gordijn. Dit is voor de componisten uit deze landen natuurlijk een fantastische stimulans en — ook in dit verband — speelt de radio een dankbare hoofdrol. Een van de meest vruchtbare propaganda-elementen is namelijk het uitwisselen, van land tot land, van magneto-

foon-opnamen. De opnamen die wij aldus van achter het gordijn ontvangen, bestaan voor ongeveer 80 % uit nationale muziek. Meest alle landen volgen — zij het in mindere mate — een gelijkaardige programma-politiek. Zo zal de B.R.T. zelden of nooit banden uit Hilversum ontvangen, die niet minimum één hollandsche naam vermelden. Meestal stelt de Belgische componist met spijt vast dat het tegenovergestelde slechts sporadisch waar is.

Op het vlak van de nationale muziek moet de radio onverpoosd verder strijden. Het is vaak zeer ontmoedigend maar het is een passionante strijd. De resultaten meten zich per millimeter. We hebben wél het recht om tijdelijk te verliezen, maar iedere overwinning telt dubbel; en we hebben in geen geval het recht om op te houden. Van de uiteindelijke resultaten hangt voor een groot deel de toekomst en de leefbaarheid af van onze nationale muziek en dit is, mijns inziens, de edelste taak van de radio.

*
**

De radio is een draak met duizend koppen en meestal wandelt de ernstige muziek daar tussen door met de naïefheid van iemand die wel zeer geleerd, maar niet zeer verstandig is.

Elk radiobedrijf herleidt zich namelijk inwendig tot een zeer ongelijke strijd tussen grote commerciële machten en kleine culturele machtjes, en, vermits de ernstige muziek nog nooit een commerciële betekenis gehad heeft — behalve een negatieve — eindigt die strijd doorgaans vooraleer hij begonnen is. De ernstige muziek hangt af van de „goodwill” van de leiders. Niet alleen op de radio's; maar overal.

Een gevaarlijk en belangrijk onderwerp om in radioverband te behandelen is de „reclame”. Gevaarlijk omdat het bij machte is om de allerslechtste smaak tot een nationaal begrip te verheffen. Bepaalde zeer machtige staten hebben dit reeds bewezen. Belangrijk omdat de reclame over enorme kapitalen beschikt. Via haar financiële macht heeft de reclame in het algemeen zich opgewerkt tot een der grote geselen van onze eeuw. Voor de radio is ze hoe langer hoe meer een onafwendbare en, gezien haar financiële macht, misschien een nuttige katastroof. Over afzienbare tijd zal ze ook wel in België een onvermijdelijke ziekte zijn. Kanker is ongeneesbaar en kankert altijd verder. Laat ons alleen maar hopen dat we niet, zoals in sommige andere landen, zullen verplicht zijn om halfweg een symfonie van Mozart op te houden om te verklaren dat schoenblink van dit merk de beste is. Veel meer dan hopen kunnen we in dit verband niet doen.

*
**

Een groot en vooralsnog onopgelost probleem is de voorstelling van de programma's. Een goed voorgesteld programma trekt de aandacht van de

luisteraar. De voorsteller heft zijn programma uit boven het amorfe gewicht van meubelmuziek, die dag-in, dag-uit de atmosfeer in de huiskamer verpest. Als diezelfde voorsteller in zijn taak faalt, dan is het zijn fout dat alle luisteraars, vooraleer de muziek aan de beurt komt, reeds op een andere golflengte hebben overgeschakeld.

Maar wat is nu een goede voorstelling? Ik weet het niet! Ik weet alleen maar wat een slechte is.

De toon mag licht en luchtig zijn, maar niets is zo miserabel als een flauwe, een mislukte grap. (Bijzonder als de voorsteller niet weet dat ze mislukt is.) Dit is één uiterste. Het andere uiterste brengt ons de zeer geleerde presentator die overtuigd is dat een programma hoofdzakelijk werd samengesteld in functie van wat hij erover zal vertellen en die, gedurende eindeloze minuten die uren schijnen, de luisteraar verplettert onder het gewicht van zijn geleerdheid.

De beste muziekpresentator is niet noodzakelijkerwijze een musicus. In veel gevallen zal iemand met minder muziek-kennis en meer radio-virtuositeit het publiek meer boeien.

Specialisten weten hoe langer hoe meer over hoe langer hoe minder; de journalist weet hoe langer hoe minder over hoe langer hoe meer. De man, die voor de mikro de muziek moet voorstellen aan een publiek dat hem niet ziet en dat hij niet ziet, is, in zijn hoedanigheid van presentator, in allereerste instantie een journalist.

In ieder geval mag het nuttig zijn dat ook de journalist weet waarover hij spreekt. (Wat niet steeds het geval is.) Aldus ligt hier een belangrijke, toekomstige taak weggelegd voor de musicoloog in functie van de radio. Andere landen zijn ons op dit gebied reeds voor, al hebben we, afzonderlijk, soms uitstekende resultaten geboekt. Deze kwestie leunt onmiddellijk aan bij een der neteligste vraagstukken van het muziekleven in België: het muziek-onderwijs.

But that's another question...

*
**

Conclusies halen uit een studie die zo los in elkaar hangt, is onbegonnen werk.

Ik ben er me goed van bewust, dat ik meer vragen gesteld heb dan oplossingen gegeven. Een vraag stellen kan zeer nuttig zijn. Nu zijn oplossingen inzake radio-problemen uiteraard uit den boze. Radio is immers een zeer levend en onophoudelijk evoluerend iets. Oplossingen die een radio-bedrijf herleiden tot enkele geëikte, gestereotypeerde, eens-en-voor-altijd vastgestelde formules zouden automatisch diezelfde radio verpletteren onder het gewicht van hun verveling. Niets is zo monotoon als een eeuwige waarheid.

Erger nog dan de onopgeloste vraagstukken zijn de vragen, die ik niet gesteld heb. Ik heb gepoogd me — min of meer behendig — te verschuilen achter excuus dat ze met de radio niets, of althans maar onrechtstreeks te maken hadden. De radio een zeer vaag onderwerp zijnde, was dit betrekkelijk gemakkelijk, maar het lag er zo vingerdik op dat ik er niet in gelukt ben om mezelf te bedriegen.

Er is bijvoorbeeld dat andere „monstre sacré” dat bij ieder radio-mens werkt als alcohol op een maagzweer : de T.V. Vraag : Zal de T.V. de radio vermoorden ? Antwoord : Als de radio het goed aan boord legt niet. Vraag : Legt de radio het goed aan boord ? Geen antwoord.

Persoonlijk vrees ik dat vrijwel alle radio's in Europa (vóór het gordijn althans) een doodlopend zijspoor zijn ingeslagen. Ze pogen namelijk met de T.V. te wedijveren net op vlak waar de T.V. onoverwinbaar is : het vlak van het onmiddellijke massa-succes. Ik vermoed dat dit een vergissing is. Een voorbeeld. Laat ons veronderstellen dat een T.V. en een radiouitzending terzelfdertijd de ether ingaan, met dezelfde schlagers, gekweeld door dezelfde, geminijupeerde vedette. Waar zal het publiek op afstemmen : op de T.V. of op de radio ? Persoonlijk vermoed ik dat de radio op dat ogenblik nog minder luisteraars telt als bij een politieke spreekbeurt of bij een Schönberg-concert.

Mijn onderwerp heeft mij enkele malen verplicht om het onmogelijke onderscheid tussen ernstige en lichte muziek op te sporen. Ziehier nog een ander, voorlopig laatste voorstel tot bepaling : ernstige muziek is bestemd om „gehoord” te worden; lichte muziek wordt bij voorkeur „gezien”.

In dit verband klopt mijn theorie als een bus. Behalve uitzonderingen, is de ernstige muziek in de T.V. het vijfde wiel aan de wagen, haar ondergeschikte rol van „dégor sonore” niet te na gesproken. Dus richt de ernstige muziek zich in hoofdzaak tot deze media, waar het oor belangrijker is dan het oog. Het zou in een min of meer dichte toekomst kunnen gebeuren dat alle radio's, die dit niet inzien, en die zich met de T.V. precies dààr meten waar deze laatste bij de massa het sterkste staat, in deze ongelijke strijd uiteindelijk een langzame zelfmoord plegen.

*
**

Toen Jan Boon, de vorige Directeur-Generaal van de B.R.T., een studie publiceerde : „T.V., weldaad of verschrikking”, weet ik niet of hij de radio reeds definitief bij het ene of het andere ingedeeld had. En, eerlijk bekend, na meer dan dertig jaar van mijn leven aan de radio gewerkt te hebben, ben ik het antwoord op de vraag nog altijd schuldig.

Waarschijnlijk is de radio een weldaad én een verschrikking. Net zoals de T.V.; net zoals alle media die een grote massa bereiken, hetzij om ze te beïnvloeden, hetzij om ze te „amuseren”, hetzij om ze te boeien, hetzij om

ze op te leiden. Net zoals bij alle andere massa-media, hangt het uitsluitend af van de wijze waarop we de radio gebruiken; wat we ermee doen.

Persoonlijk ben ik zeer hard gekant tegen het „passief” luisteren. Passief beluisteren herleidt zich tot het louter toevoegen van een kwantiteit lawaai aan het afschuwelijke lawaai dat een van de grote geselen van onze tijd is. De mens heeft de ideale schoonheid van de stilte verloren. Als het waar is — zoals een overleden componist eens beweerd heeft — dat de mensheid doof wordt, dan zal de radio, via verkeerd gebruik, het hare daartoe hebben bijgedragen. Ten bewijze mogen we het draagbare radiotoestel aanhalen; wellicht het meest absurde commerciële vindsel van onze gedesaxeerde tijd, dat elk rustoord herschepen heeft tot een heksenketel, die ieder normaal mens op de vlucht jaagt.

Tot daar de verschrikking.

Aan de andere kant van de balans, de kant „weldaad”, ligt er op zijn minst evenveel positiefs in de weegschaal.

Een deel van het publiek wordt doof. Akkoord. Zalig zijn zij die niets meer horen. Maar het andere deel, het kleinste, maar — laat ons eerlijk wezen — het interessantste en meest geïnteresseerde deel — heeft, dank zij de radio, leren luisteren en meeleven op een manier en met een intensiteit die vroeger tot de reinste utopie behoorden.

Als er uit deze kleine losse studie één les te leren valt, is het wellicht deze: elk nieuw medium, dat een grote massa bereikt, is altijd én een weldaad én een verschrikking. Niet omwille van het medium; wel omwille van de massa.

DE KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË geeft volgende publikaties uit :

1. MEDEDELINGEN.
2. VERHANDELINGEN.
3. JAARBOEK.
4. VERSLAGEN EN VOORSTELLEN.
5. SPECIALE UITGAVEN.

Die uitgaven, waarvan de prijs volgens de aard en de omvang verschilt, zijn verkrijgbaar op het Secretariaat der Academie, Paleis der Academiën, postrekening nr. 352.57 van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Patrimonium – Hertogsstraat, 1, Brussel. De catalogus wordt op aanvraag gezonden.

* *

La „KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË” édite les publications suivantes :

1. MEDEDELINGEN (COMMUNICATIONS).
2. VERHANDELINGEN (MÉMOIRES).
3. JAARBOEK (ANNUAIRE).
4. VERSLAGEN EN VOORSTELLEN (RAPPORTS ET PROPOSITIONS).
5. SPECIALE UITGAVEN (ÉDITIONS SPÉCIALES).

Ces éditions, dont le prix varie suivant la nature et l'importance, peuvent être obtenues au Secrétariat de l'Académie, Palais des Académies, compte de chèques postaux n° 352.57 de la «Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België», Patrimonium – Hertogsstraat, 1, Brussel.

Le catalogue sera envoyé sur demande.

* *

The following publications are issued by the „KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË” :

1. MEDEDELINGEN (PROCEEDINGS).
2. VERHANDELINGEN (MEMOIRS).
3. JAARBOEK (YEAR BOOK).
4. VERSLAGEN EN VOORSTELLEN (REPORTS AND PROPOSALS).
5. SPECIALE UITGAVEN (SPECIAL EDITIONS).

These publications are variously priced. Orders and inquiries should be addressed : „Secretariaat der Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Paleis der Academiën, Hertogsstraat, 1, Brussel”. Postal cheque service n° 352.57, of «Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België», Patrimonium – Hertogsstraat, 1, Brussel.

The catalogue is available on application.

N.V. DRUKKERIJ ERASMUS, LEDEBERG/GENT
Verantw. Beh.: O. Van Malderen, „Ter beuken“ Kouter 50b, Zele